

שמעתא עמיקתא

גליון רע"ג - פרשת מטות - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' 80

עבודת המועדים

תשעה באב שחל בשבת ועניני התענית

תשעה באב שחל בשבת

הנה בשנה זו חל יום תשעה באב בשבת קדש, וביום השבת לא רק שאין מתענים אלא שאף אין נוהגים כלל דיני האבלות של ט' הימים (מלבד דברים שבצינעא לדעת הרמ"א), והדברים צריכים ביאור רב, וכפי שתמה הג"ר מששון פינקוס זצ"ל (שבת מלכתא עמ' קיא) "ויבחו"ל (תענית כט) תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. המתבונן בהלכה זו רואה כאן באמת תמיהה גדולה, הנה ט' באב הוא באמת יום של אור וראיית האמת, יום שהיהודי חי את האמת של עולמו לאמתה, שציון היא בית חיינו ורוח אפניו כפשוטו, והחורבן הוא מיתה אליו. שהרי מהי באמת מציאות המיתה, וכי נעשה איוה ביטול של משהו, אלא המיתה היא ניתוק הנפש מן הגוף והסתלקותה לשמים, וזה ממש ענין החורבן, דהרי כתיב (תהילים עג) צור לבבי וחלקי אלקים לעולם, שהקב"ה הוא נשמתן של ישראל, וכשחרב המקדש נסתלקה נשמתינו מקרבינו ונשארנו גוף בלא נשמה שזה פשטות מהות המיתה...

ואיכ' כאשר בא ט' באב, ויושבים על הארץ ומתגוללים בעפר הרי זה רגע של אור לראות את אמת לאמתיה - שבלי הקב"ה בקרבנו אנו עפר ואפר. והנה קורה שיום תשעה באב חל בשבת, וכי נשתנו הדברים, וכי החיינו את המת, ואיך זה שאוכלים בשר ושותים יין כסעודת שלמה בשעתו וכאילו כבר נבנה הבית, למה שמצות עונג שבת תכסה על האמת של תשעה באב?

ומה גם שמבחינת 'הרגש' העבודה למעשה, קשה לנפש האדם לעבור ברגע אחד ממצב של "מעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו" למצב של תענית צער ואבלות [ובאמת זהו הטעם שתקנו לנו חז"ל את האבלות מייז בתמונת עד ט' באב באופן של הדרגה, שכן מתרגל האדם למצב האבלות עד ליום ט' באב].

ההשוואה בין שבת קדש לבית המקדש

וביאור הדברים כתב הגר"ש פינקוס שם: "אבל באמת ההלכה ששבת דוחה ט' באב, אין המובן שהשבת משכחת מאתנו את הט' באב, אלא הענין שהשבת משלימה את התשעה באב, כשבאה השבת יש את בית המקדש, הבית בנו וההיכל משוכלל, שהשבת עצמה היא היא בית המקדש".

והאריך שם לבאר את הדברים המקבילים בין שבת לבית המקדש [זהו חלק מהם: מנורה ונרות שבת, שולחן, אכילת קדשים - סעודות, בגדי כהונה, רחיצת ידים ורגלים, שירה על הקרבנות - זמירות. ועוד, עיישו באריכות].

בביהמ"ק התגלה כבוד שמים

עד כתב שם (עמ' קיא) במהות בית המקדש "בית המקדש היה המקום שבו בפועל ולהדיא התגלה כבוד שמים בעולם, ולכן דוד ושלמה, מלכי ישראל שהם המרכבה למידת המלכות, הם אשר בנו את בית המקדש, שלמלכי ישראל היה התפקיד המיוחד לתקן עולם במלכות שד-י, וזה בעיקר עיי' בית המקדש, שזה כל עיקר תפקידו של מלך בישראל, לתקן העולם במידת מלכות שמים.

וכך הוא ממש ענין השבת, עיי' שהשבת מביאה שביטה וביטול של כל מציאות העולם, ממילא נשאר להדיא יחודו של השייט - ונשגב ה' לבדו ביום ההוא - יום שבת קודש... והקשר בין שבת לבית המקדש הוא כפשוטו, שכן מהותו של בית המקדש - שהוא מקום שבו שוכן הקב"ה, וזה ממש ענין השבת. רמז לדבר מה שנקראת השבת כלה, וחז"ל אמרו (שבת קי"ח) לא קראתי לאשתי אשתי אלא ביתי, שהכלה היא בית. וכאשר נכנסת השבת אומרים "יפורש עלינו סוכת שלומך" שהשבת היא סוכה ובית של שלום והשראת השכינה ובית מקדש. ומכל דברים אלו יש לנו להתעורר על מהות קדושת השבת בכלל, ובפרט שבת זו שכתבו בספרים שיש בה מעלה יותר משאר שבתות השנה, באשר יש בה עליה שלכונה מתוך החושך והגלות דוקא.

שמעתא אליבא דהלכתא

האם הפטורים מצום תשעה באב החל במוצ"ש חייבים להבדיל על הכוס

א. חובת הבדלה במוצ"ש שחל בו ת"ב. ב. חולה בהבדלה במוצ"ש. ג. נשים שאינן צמות. ד. להבדיל כשאחר טועם מהיין. ה. בקי להוציא את הבקי יד"ח. ו. טעימת הפטור מהמצוה. ז. טעימת קטן. ח. על מה מבדילים.

בשנה זו חל תשעה באב במוצ"ש, ויש לדון לענין הפטורים מהתענית (כגון חולים שאין בהן סכנה, מעוברות וכו') האם חייבים להבדיל על הכוס ואת"ל דחייבים כיצד עליהן לנהוג בטעימת הכוס.

א. חובת הבדלה במוצ"ש שחל בו ת"ב

כתב הבה"ג (הובא ברמב"ן דלהלן) דאם חל ת"ב באחד בשבת לא יבדיל מבעוד יום, דאי אבדיל קבליה לת"ב ואסור לו לשתות אלא יברך במוצ"ש על האש ואינו מבדיל עד אחר התענית ואז מבדיל על הכוס ואינו מברך על האש. אולם הרמב"ן (תוה"א שער אבלות אות קיא) יצא לחלוק עליו, דאינו מבדיל כלל, דכיון דאינו חזי במוצ"ש תו לא מתחייב, וכן מסתבר דבכה"ג לא תקינו הבדלה על הכוס שהרי אמרו בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס, ובת"ב שחל להיות במוצ"ש כל ישראל עניים מרודים הם. ולא אמרין המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אלא בשעה שיש כוס, אבל בשעה שאין כוס בעולם א"צ להבדיל, ע"כ. וכן פסק בשו"ת הרשב"א (סי' קיז). ועיי' ברדב"ז (חי"ב סי' תרמב). ועיי' עוד ברא"ש (פי"ד סי' מ) שהביא פלוגתתם והכריע כהבה"ג ושכן המנהג. ואע"פ שהגן המלך (סי' קמב) פסק לחוש לשתית הסברות, עיי"ש, מ"מ אגן נקטינן כדעת הטש"ז (סי' תקנז) דיש חובת הבדלה אף בת"ב שחל במוצ"ש ועיי' כשרואה הנר מברך "בורא מאורי האש" ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי ת"ב מבדיל על הכוס, ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים. וכי"כ בשערי"ת (אות א) שכן המנהג. וכן מבואר במ"ב (שם) ובכה"ח (שם).

ב. חולה בהבדלה במוצ"ש

ולפי"ז י"ל דחולה הצריך לאכול בת"ב יבדיל על הכוס, דהרי איכא חובת הבדלה. וכי"כ הברכ"י (סי' תקנו אות ג) דחולה מבדיל תכף במוצ"ש. וכן פסקו הבה"ח (שם אות ט), השבט הלוי (חי"ז ע"ז אותיות א וז) והגרש"א זצ"ל (מבקשי תורה אב - שנת תשנ"ג). [ועיי' בשבט הלוי (חי"ט רס"י קלג) שהמוותרים לאכול אין עליהן להבדיל על יין בשבת מבעוד יום עיי"מ להימנע משתית יין במוצ"ש, אלא יבדילו במוצ"ש כרגיל. ודעת הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ז הגה יד) דבהבדלה זו פותחים בברכת הכוס ואין אומרים אל-ל ישועתי. ועיי' בפת"ש (וי"ד סי' שעו ס"ק ב) ובדברי מלכ"אל (חי"ו סי' ט)].

ומשי"כ הברכ"י הנ"ל שיש להבדיל תכף נראה דכוונתו במי שצריך לאכול מתחלת הצום, אמנם אם מתענה כמה שעות מסתבר שמבדיל לפני אכילתו. וכן פסקו הבה"ח (סי' תקנו אות ט) והגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ב). [ועיי' בשבט הלוי (חי"ח סס"י קכט) שפסק שמי שותה רק מים בת"ב ואינו אוכל א"צ להבדיל, ע"כ. ומ"מ מעיקר הדין הראשי לשתות בתענית רשאי אף לאכול כמבואר בדברי הפוסקים. וכן נקטו החזו"א (ותרת היולדת פמ"ח הגה ט) והגרש"א זצ"ל (קרא עלי מועד עמ' עז). ועיי' בזה בגליון קצ"ב].

וכיון שחייב להבדיל, יכול להוציא את המתענים ידי חובתם. וכן מצד הברכ"י (סי' תקנו אות ד) הובא בשערי"ת (שם) ובשד"ח (מע' בהמ"צ סי' ב אות ה). וכן פסקו הבה"ח (שם אות ט) והצי"א (חי"ד סי' מד). ודעת הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ב אות ז) דאעפ"כ אין הידור לחפש אחר זה עיי"מ לקיים הבדלה בזמן. [ובאופן שמבדיל על היין (עיי' בזה לקמן), דעת הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פני"ב אות א) שישנה רק כמלא לוגמיו בלבד ולא רביעית (ולא יברך על הכוס ברכה אחרונה). ועיי' בשש"כ (פ"ס"ב הגה קיד)].

ג. נשים שאינן צמות (מעוברות וכדו')

ולפי"ז לכאורה גם נשים שאינן צמות (כגון מעוברות או מניקות, עיי' מש"כ בזה בגליון ק"י) עליהן להבדיל לפני האכילה. אלא שבאמת יש לדון בזה שהרי מצינו שחובת הנשים בהבדלה תלויה במח' דעת הארחות חיים (הל' הבדלה סי' יח) שנשים אין מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה (פסחים קז). אקרא. מאידך דעת ה"ר יונה (הובא באו"ח פ"ט אות א) דכשם שחייבות בקידוש חייבות בהבדלה. ועיי' ביאור טעם מלכותם ב"ח (סי' רצו).

ויעויין בשו"ע (שם סי' ה) שסתם להלכה בדעה ראשונה בסתם שחייבות בהבדלה. ודעת הרמ"א (שם) שמחמת שיש חולקים לא יבדילו לעצמן, רק ישמעו הבדלה מן האנשים. ועיי' בב"ח (שם) שדחה דבריו דאף לדעת הסוברים שפטורות מ"מ יכולות להבדיל בעצמן כי בידן להמשיך על עצמן החיוב ולהבדיל כמו בשופר וולוב שגיי"כ פטורות ואפ"ה מברכות, ע"כ. וכן פסקו המ"א (סי' קיא) והמ"ב (סי' קלח).

ולפי הנ"ל יש מקום לומר שבג"ד נשים לא יבדילו לעצמן, דהרי יש פלוגתא אם חייבות, ועוד יש פלוגתא אם איכא חובת הבדלה בת"ב שחל במוצ"ש, והוי ס"ס לפטור. אמנם מסתבר דכיון ששתי ספקות הוכרעו לחיוב חייבות להבדיל. וכן פסק הגרש"א זצ"ל (מנהגי בהמ"צ - קארפ פי"ח הגה 19-20). [ודעת הגרש"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ז אות ח) דמ"מ לא תברכו "מאורי האש" אחר ברכת היין משום שיש לחוש להפסק בברכת היין (משום שיש סוברים שאין אישה מברכת על האש). שו"מ במנח"י (חי"ח סי' נא ד"ה וממילא) שכת' שאחר יוציאנה מחובת הבדלה ואם אין אחר צ"ע מה תעשה. ועיי' בשש"כ (פ"ס"ב אותיות מ-מח) ובסמוך].

ד. כשאחר מטיעם היין

אלא דאכתי יש לדון האם עדיף שיבדילו לעצמן, או שאחר אפי' מתענה יוציאנו אותן יד"ח עיי"מ לצאת ידי המח' הפוסקים הסוברים שאין חייבת להבדיל. ויש לדון בזה בתרת: א' האם מועיל הבדלה של מי שאינו יכול לשתות. ב' האם תרצה לומר דמהני, האם מותר לכתחלה לברך על הכוס עיי"מ לתת לאחר לטעום.

והנה בש"ס ברכות (לה) אמרו דהמברך צריך לטעום, וכן הוא בעירובין (מ). אלא דעיי"ש שהסתפקו חז"ל האם מברכים שהחיינו על הכוס ביו"כ, ופשטו שלא מברכים עליו דאם יברכו לא יוכלו לטעום וקיי"ל דהמברך צריך שיטעום, ולתת לתינוק א"א משום דחיי' דאתי למסרך כלומר שיבקש לימודו כשיגדל.

מש"ס הנ"ל כי לפשוט שתי הספקות הנ"ל, דהרי מובא דאף מי שאינו יכול לשתות מחמת התענית וכדו' יוצא בברכתו יד"ח המצוה, כי לולי החשש דאתי למסרך היה יבוא יד"ח, וכן מבואר דמות לתת כוס של ברכה לאחר אפי' לכתחלה (פרט לט' דחיי' דאתי למסרך). וכן הוכיח התוה"ו זצ"ל (סי' קמז). והוסף שגם בכתב דהתי"ה אשר"י (סוף תענית) לענין הבדלה בליל ט' באב, דהוי שפיר דמי לאבדוליה למיתב לינוקא למישתי, אי לא משום דאתי למסרך, ע"כ.

וכן מבואר בפוסקים בסימן רס"ט סע' א' שפסקו שמבדילים בבית הכנסת ומטעימים היין לקטן. וכן בסימן תקנ"ט לענין מילה ביום התענית נותנים היין לתינוק או לילודת. (ולענין יוה"כ נח' השו"ע והרמ"א בס"י תרי"ט, לדעת השו"ע לא מברכים על הכוס כה"ג משא"כ לדעת הרמ"א מברכים עליו ומטעימים לקטן).

אלא שבאמת מצינו בטור (סי' רעא) שכתב בשם הגאונים דס"ל עיי"פ הגמ' בעירובין דלעולם טעימת אחר מועילה בכל הדברים הטעונים כוס חוץ מקידוש, ואדוני אבי ז"ל (פסחים פ"ב סי' יח) כתב שגם בקידוש יוצאים בטעימת האחר, ומיהו צריך אחד מן המסובין לשתות מלא לוגמיו, ואין שתיית שנים מצטרף למלא לוגמיו דלא מיקרי שתייה של הנאה בפחות ממלא לוגמיו ואגן בעינין שיהנה אחד מהם משתיית כוס של ברכה, ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם, ע"כ. והביאו הב"י (סי' קצ). [ועיי' בדרכי משה (אות כא) שתמה על הגאונים מהא דקיי"ל דמקדשים בביה"כ ומטעימים הכוס לקטן, עיי"ש].

ולמעשה פסק השו"ע בס"י רע"א (סי' יד) לענין קידוש שאם טעמו אחרים יצא. ועיי"ש בס"י ק"צ (סי' ט) שפסק לענין כוס בהמ"ז, דאם המברך אינו רוצה לטעום, יטעם אחד מהמסובין כשיעור (ולענין זה אין שתיית שנים מצטרפת), ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם, ע"כ. ומבואר דמותר שיטעם אחר אף לכתחלה. [ומלשון בהלכות קידוש הנ"ל משמע קצת שמותר רק בדיעבד. ואפשר דשם החמיר טפי משום שדעת הגאונים שבקידוש לא מהני טעימת אחר].

